

Nicolas DOBRICHAN (Çev. Yaşar DAŞKIRAN ^(*))

MODERN DÖNEMDE TA'RÎB HAREKETİ ^(**)

Muarreb kelimelerin kabulü ve reddi tartışması, modern dönemde dille ilgilenen kurumların önem verdiği konulardan biridir. Sınırları ve kuralları netleştirilmeden Arapçaya geçen yabancı kelimelerin artması endişesi, dil kurumlarının ortaya çıkışının önemli sebeplerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Ta'rîb kısaca yabancı dilden kelime ödünç almaktır. Muarreb kelime ilk aşamada, Arapça kelime yapısına uyarlanır. Fakat kelimenin Arapça kalıba aktarılması onun tamamen Arapçalaştığı anlamına gelmez. Doğrusu klasik dilciler, ta'rîb için kapsamlı bir tanım getirmemişlerdir. Kahire Dil Kurumu'nun yaptığı tarifte ise bir kapalılık vardır (Vali, 1963:310). Kahire Dil Kurumu'nun aldığı bu kararın ardından geçen uzun süreçte, konuyla ilgili çok söz söylendi. Karar metninde, kurumun muarreb kelimeler için başından beri bazı şartlar koyduğu anlaşılmaktadır. Açıkça ifade edilmeyen bu şartlar daha sonra bazı tartışmalara sebep olmuştur.

Kahire Dil Kurumu kabul edilen bu kararın ardından konuyla ilgili çalışmalarını sürdürdü. Arapçaya geçen ve Arapça kelimelerle kaynaşan muarreb kelimelerin yerine istikâk yoluyla türetilen yeni kelimelerle dili zenginleştirme çabaları, kullanılmayan eski kelimeleri canlandırma gayretleri hedeflenen sonucu sağlamadı. Özellikle modern dönemde fizik terimlerini karşılık bulmada eski dilde kullanılan kelimelere yer verme çağrısı başarılı olmadı.

Meşhur dilci Abdulkadir el-Magribî, 1938 yılında Kahire dil kurumunun kararında geçen “zorunluluk durumunda” ifadesini göreceli olduğuna, farklı anlamlara gelebileceğine, açık olmadığına işaret etmiştir. el-Magribî bu görüşüyle, standart dilde bazı karşılıkları bulunsa da dilden atılması zor olan bazı Arapça asıllı olmayan kelimeleri dile getirmek istemiştir. Standart dilden türetilen Arapça kelimeler ya muarreb kelimeleri kullanımdan kaldıramamış veya o kelimelerle beraber yaşamak zorunda kalmıştır. O bu konuyla ilgili şu örnekleri vermiştir; posta, arabacı, salon tulumba, otel. Bunların yanında karşılığı bulunmayan sinema, gazete, gaz, kadro, banka, film gibi kelimelerden bahseder (el-Magribî,1938:94-99). Her ne kadar bunun gibi bazı sözcükler günümüzde kullanılsa da dilde kullanılan bazı muarreb kelimelerin kabul edilmesine yönelik görüşü kurum tarafından kabul edilmemiştir.

Kahire Dil Kurumu’nun ta’rîble ilgili “zorunluluk durumunda” kararı bazı eklemeler yapılmakla beraber hala yürürlüktedir. Bu sınırlama bilimsel ve teknik terimlerle ilgili olup, edebiyat dilinin sözcükleriyle ilgili değildir. Yeni terimlere, Arapça karşılık bulunmadığında yabancı kelimelere başvurma durumu makul bir görüştür. Fakat bunun, dil uzmanlarının görüşleri doğrultusunda gerçekleşmesi gerekir.

Muarreb kelimelerle ilgili farklı görüşler ifade edildikten sonra, yakın zamanda çağdaş araştırmacılar bunun dile katkı sağlayacağını düşünerek olumlu görüşler ortaya koymuşlardır. Fakat muarreb kelimelerin semailiği ve kıyasiliği meselesinde tutumlar farklıdır (Monteil, 1960:155-156).

Abdulkadir el-Magribî, ta’rîbi Arapçaya yeni sözcükler katma olarak değerlendirmiş, onun hiçbir zaman dile tehlike oluşturacağını düşünmemiştir. O dilde meydana gelecek değişmelerin doğal bir durum olduğunu söylemiştir. Fakat bu değişim dilin üslubunu etkilememelidir (el-Magribî,1908:143). Aynı düşüncüyü gereksiz yere kullanmanın dışında muarreb sözcüklerin dile zarar veremeyeceğini düşünen Abbas Hasan da vurgulamıştır (Hasan, 1966: 234). Muarreb sözcüklerin, alan uzmanlarının bilimsel metinlerin anlamalarını kolaylaştıracağı düşüncesinde olanlar vardır. Çünkü bu terimlerin çoğu uluslar arası kabul görüştür (Cevâd, 1952:II/210).

Abbas Hasan’a göre ta’rîb’in dile katkısı büyüktür. Bu yolla Arapçanın konuşulduğu ülkelerde bilimsel ve teknik terimler yaygınlaşır. Yaygın olarak kullanılmaya başlayan bu terimler, uluslar arası düzeyde kullanılan terimlerdir. Dünya genelinde kullanılan bu terimlere aşinalık, araştırmacılara bilimsel alandaki gelişmeleri daha yakından takip etme imkânı sağlar(Hasan, 1966: 143). Muarreb kelimelerin kullanmanın avantajları konusunda Abbas Hasan şöyle der: “Var olan yabancı kelimelerin yerine Arapça yenilerinin bulma çalışması yorucudur, zaman kaybına ve dilin sahip olduğu kelimeleri kaybetmesine sebep olur (Hasan, 1966: 234).” Yazar, çağımızda din adamlarının zamanın şartlarını gözeterek bazı hükümlerde değişikliğe gitmelerine din engel olmazken dilde böyle bir en-

gelin olması nasıl düşünülür diye sormaktadır (Hasan, 1966: 230). Yeni terimleri ifade etmek için kullanımda olmayan kelimeleri canlandırma çalışmalarını dil için zararlı bir gayret olduğunu düşünüyoruz. Zira bu ilkel kelimelerin çağdaş kavramları karşılamada doğru bir seçenek olduğu kanaatinde değiliz (Hasan, 1966: 277).

Başka bir açıdan, muarreb kelimelerin yerine Arapçalarını bulmak anlam kargaşasını götüren eş anlamlılık meselesini doğurmaktadır. Bir terimin birden çok anlama gelmesi bilimsel terimler için olumsuz bir gelişmedir. Ünlü müsteşrik Gib bu yöne dikkat çekmiş, sözcüklerin anlamlarını daraltmak yerine muarreb kelimelere ve istikak yöntemine başvurmanın gerekliliğini vurgulamıştır (Cevâd, 1952: II/108). Muarreb sözcüklerin karşılığı Arapça sözcükler türetildiğinde Arapçasının tercih edilmesi doğaldır. Bu görüşü destekleyen çok sayıda örnek vardır. Ana dilden türetilen sözcükle yabancı sözcüğün bir arada kullanıldığını gösteren örnekler vardır. Bu durum bazen muarreb kelimenin yerine türetilen bir kelimenin kullanılması şeklinde olur. Bazen de türetilen yeni kelimenin muarreb kelimenin yerini alması beklenir. Örnek olarak kîtâr (tren) ve seyyâre (araba) kelimeleri bunun örneklerindendir. Ulaşım araçlarından tren Irak'ta kullanılmaya başlandığında Ortadoğu'da yaygın olarak kullanılan yabancı dil Fransızcadı. Bunun neticesinde tren Fransızca bir sözcük olan *chemin de fer* olarak adlandırıldı. Daha sonra İngiliz hâkimiyeti baş gösterince *railway* kısaltılarak *rail* şeklinde adlandırıldı. Daha sonra deve kervanı anlamına gelen kîtâr kelimesiyle adlandırıldı. Kîtâr kelimesi öncesinde bu anlamda kullanılmadığından anlam kargaşasına sebep olmadı. Seyyâre kelimesi de benzer bir serüvenden geçmiş tir (Cevâd, 1952: II/208).

Muarreb kelimelerin yerini Arapça kelimelerin almasının örnekleri çoktur. Örneğin bank yerine masrif, police yerine şurta, diyalectic yerine cedeliyye kullanılmaktadır. Bu durum bazen kavram kargaşasına sebep olmuştur. Nitekim *emperyalizm* kelimesinin karşılığı olarak isti'mâr kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla bu kelime *kolonizm* kelimesinin yerine de kullanılmaya başlanmıştır. Bu kargaşayı engellemek için isti'mâr kelimesi kolonizm anlamında kullanılırken, imberaliyye kelimesi kullanılmaya devam etmiştir. Kolonizm karşılığı olan isti'mâr kelimesi yerleşmesine rağmen neocolonialism karşılığı olarak el-isti'mâr el-cedîd ifadesi hâla yaygın olarak kullanılmamaktadır. Aynı durum technique kelimesinin karşılığı olarak kullanılan fennî kelimesi içinde geçerlidir.

Arapça kelimelerin yanında muarreb kelimelerin kullanılması kelimenin anlamını açıklama rolü oynamaktadır. Yahrîmu el-muctema' el-kabelî mine'd-dînâmîkiyye (geleneksel kabile düzeni yaşayan toplumlar dinamizmden mahrum kalır), neşâtuhumu't-tehmîş ve'd-dimâkucî (sulandırma gayretleri), ruhu't-taassubu'l-kavmî es-Sufiyyetî (milliyetçilik ruhu), en-neşâtu'l-fikrî ve'l-ideulûcî (düşünce hareketi) örneklerinde Arapça kelimeyle açıklayıcı konumdaki yabancı kelime bir arada kullanılmıştır.

Dilciler muarreb kelimelerin kabulü için bazı şartlar koymuşlardır: a. Arapça isim veya fiil kalıbında yaygın olarak kullanılacak, dilde karşılığı olmayan bir kelime olacak. b. Arapça kelimelerde olduğu gibi yeni türetmelere imkân sağlayacak esneklikte olacak. c. Tek anlamlı olacak. Yukarıdaki birinci şart kelimenin yapısıyla, üçüncüsü bizzat kelimeyle ilgili bir durumdur. Kahire Dil Kurumu üçüncü unsur üzerinde durmuştur.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi hiç kimse muarreb kelimelerin kullanım zorunluluğunu reddetmiyor. Edebiyatçı Corci Zeydan yıllar önce muarreb kelimelere olan ihtiyacı şu şekilde ifade etmiştir: “Kalemlerimizi cahiliye prangalarından kurtarmanın zamanı gelmiştir. Çöl zindanından artık kurtulmalıyız. Bunu yapmazsak gelişen dünyada yerimizi almamız mümkün değildir. Dilin gelişmesini engelleyemeyiz. Çöl ve çadır dili medeniyet ve saray dili olmaya layık değildir. Gerçek anlamda medenileşmek, gelişmek ancak bu şekilde mümkündür” (Zeydan,1988:139). Zeydan şunu da ekler: “Arapların kullanmadığı bir kelime bize sunulduğunda kabul etmek için tereddüt göstermeye gerek yoktur” (Zeydan,1988:139).

Bazı dilciler, muarreb kelimeler için yeni şartlar konulmasını ve sadece bilimsel alanlarla sınırlı kalması noktasında ısrar ettiklerini vurgulamakta fayda görmüşlerdir. Bu alana Arap toplumunda bilinmeyen özel isimler, yiyecek, giyecek, ev eşyası, ilaç ve hastalık adlarıyla ilgili kelimeler girmiştir (Hasan,1966:234).

Ancak dilciler, genellikle yeni terimlerin türetilmesinde sırasıyla tercüme, iştikâk, mecaz ve ta’rîb’i esas almıştır. Sıralamadan anlaşıldığı gibi, ta’rîb kelime türetmede son çaredir. Muarreb kelimelerin gereksiz kullanılması nasıl yanlışsa, var olanlarının atılması da aynı şekilde yanlıştır. Çünkü kullanımda olan muarreb kelimelerin atılması dilde bir boşluk oluşturmaz.

Notlar

(*) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ydaskiran@hotmail.com

(**) *Nicolas Dobrichan*, el-Muarrab fi’l- ‘Asri’l- Hadîs, Mecelletu Mecme’il-Luga el-‘Arabiyye, XXXVII, ss. 102–108, Kahire, 1976.

Bükreş üniversitesinde Arap Dili hocalığı yapan Nicholas Dobrichan Kahire Arap Dil Kurumu’nun mürasil üyesidir. Dobrichan’ın Arapçanın batı dilleriyle etkileşimi ve özellikle de Arapçanın Rumence üzerinde etkisiyle alakalı çok sayıda yayını vardır. Makalelerinin birçoğu Kahire Dil kurumunun çıkarmış olduğu dergide yayınlanmıştır.

Kaynaklar

el-Magribî, Abdulkadir (1938), *Havle Karârî’t-Ta’rîb*, Kahire: Menşûrâtı mecma’îl-lugati’l-‘Arabiyye bi’l-Kahire.

el-Magribî, Abdulkadir (1908), *Kitâbu’l-İştikâk, ve’t-Ta’rîb*, Kahire: Matbaatu Hilâl.

Hasan, Abbas (1966), *el-Luga ve’n-Nahv beyne’l-Kadîm ve’l-Hadîs*, Kahire: Dâru’l-Meârif.

Cevâd, Mustafa (1952), *Mebhas fi Selâmeti’l-Lugati’l-Arabiyye*, Bağdat: Menşûrâtı mecma’îl-lugati’l-‘Arabiyye bi’l-‘Irak.

Zeydan, Corci (1988), *el-Luga el-Arabiyye Kâinun Hayy*, Beyrut: Daru’l-Cil.